

Sinnslidende mannlige landssvikere i Norge*).

Av cand. psychol. RAGNAR CHRISTENSEN, Oslo.

Fra: Gaustad sykehus, sjef: professor dr. med. Örnulv Ödegård.

Innledning.

Det var alminnelig mening blant nordmenn under krigen at mange av dem som sluttet opp om tyskerne og NS hadde vesentlige sjellege mangler. Nå har en vel alltid en tendens til å betrakte motstanderen som inferiør, og i den moderne totale krig er det et vanlig våben å nivellere motstanderens motiver og mistenkliggjøre hans åndelige habitus. Den motstander en kan finne lyter ved, er en ikke redd for. En kan vel derfor betegne endel av de historier som ble fortalt mann og mann imellom under krigen om nazistenes sjellege defekter som et av de våben som ble nyttet i kampen mot fienden. Folk flest fester seg dessuten lettere ved det som er egenartet og avviker fra det vanlige. Hvis en derfor kjente noen få nazister hvor der var åpenbar sammenheng mellom landssviket og intellektuell mindreverdighet eller andre sjellege mangler, så hadde en tendens til å generalisere ut fra dette. Landssvikproblemet er imidlertid i vår urolige tid så viktig at disse forhold fortjener en nærmere undersøkning. Dette arbeid tar sikte på å undersøke frekvensen av psykoser hos dem som var registrert som medlemmer av NS. En vil videre forsøke å finne ut om det er noen sammenheng mellom det abnorme sjellege utstyr og landssvikhistoriene.

På samme måte som vanlig kriminalitet i stor utstrekning har påkalt psykiaternes og psykologenes interesse, så foreligger det også fra disse hold endel undersøkinger over landssvikkriminaliteten. De fleste arbeider på dette område er skrevet av jurister og til dels av sosiologer, men det finnes også endel som tar hensyn til de psykiatrisk-psykologiske aspekter. Den første undersøkningen fra psykiatrisk hold her i Norge om disse problemer var *Augusta Rasmussen's* intelligensundersøkning av kvinner som hadde stått i seksuelt forhold til tyskere (10). Doktor Rasmussen undersøkte sammen med en assistent 310 av denne gruppe med intelligensprøver. Resultatene gikk ut på at bare 2 hadde en I.Q. på 100, 7 hadde en I.Q. som lå mellom 90 og 97, 112 må etter forf.'s mening regnes som sinker idet de hadde en I.Q. på mellom 75 og 90. 182 blir av doktor Rasmussen karakterisert som svakt begavede med en I.Q. under 74. Av disse hadde 8 en I.Q. under 50. Etter denne undersøkning bekreftes det inntrykk, som en også fikk klinisk av denne

*) Som landssvikere har en i denne undersøkningen rechnet alle menn som har vært innregistrert som medlem av Nasjonal Samling (NS) etter 1940. En har også tatt med den som søkte om medlemskap uten å bli opptatt. — Av diskresjonære grunner må arbeidet ikke omtales i dagspressen.

gruppe, at det overveiende antall var intellektuelt lavtstående. Tallene er så tydelige at dette synes å være en holdbar slutning, selv om de tester som ble nyttet ikke er særlig egnet til undersøkning av voksne.

Direktør *Frøshaug* har, mens han var overlege ved Ilebu fengsels-sykehus, foretatt en sosial-psykiatrisk undersøkning av unge frontkjemper (6). Som hans assistent foretok undertegnede intelligensundersøkinger av det samme belegg. Blant de resultater en kom til, kan en nevne som et av de mere interessante, at en gruppe på 301 menige frontkjemper på ingen måte viste seg å være intellektuelt inferiøre. De lå tvert imot flere poeng over gjennomsnittet for norske rekrutter, og skilnaden mellom de to grupper er så uttalt, at den ikke kan tenkes å skyldes tilfeldigheter, men er statistisk signifikant. Den hypotesen som enkelte hadde, at frontkjemperne var en gruppe vesentlig intellektuelt lavtstående, holder altså ikke stikk. En må i denne forbindelse være oppmerksom på at de frontkjemper som her er undersøkt, representerer et utvalg. Det er allesammen menn som ble godtatt til fronttjeneste. Ved påmeldingen ble det foretatt en vis sonndring, og blant dem som ble nektet adgang til fronttjeneste eller henvist til annen tjeneste, kan det også ha vært søkere med lav intelligens. Den nevnte undersøkning forteller derfor bare noe om den intellektuelle status til frontkjemper som ble funnet tjenstedyktige. Den intelligensprøve som ble nyttet, var den engelske psykologen Raven's Progressive Matrices, som også er standardisert for norske forhold. Prøven er en test på generell intelligens, og den tilfredsstillende de fleste av de krav en kan stille til et godt psykometrisk instrument. I tabell I er det oppført det gjennomsnittlige resultat for menige frontkjemper, endel andre grupper landssvikere og til sammenlikning endel grupper militære enheter.

TABELL I.

Intelligensundersøkinger (Matrix-test) av landssvikere og militære enheter.

Kategori	Poeng M	σ	N
Alle landssvikfanger ved Ilebu og Gulskogen september—oktober 1946	37	9,0	646
Menige frontkjemper	38	9,0	301
Offiserer (frontkjemper)	44	5,2	18
SS vaktbataljon	33	11,4	17
Rekrutter	32	9,2	5750
Befalselever/asp.	43	6,5	357
Offiserselever/asp.	40	5,6	90

Sammen med sosiologen *Nils Christie* har undertegnede utført en psykologisk-sosiologisk undersøkning av landssvikere som er dømt for tjenestegjøring i de s. k. serber-fangeleire. Den sosiologiske delen av denne undersøkningen er offentliggjort i dette tidsskrift 1952, s. 439 ff og 1953, s. 44 ff.

I Danmark har magister *Karl O. Christiansen* offentliggjort en sosiologisk studie av 5000 mannlige landssvikfanger. (3) Professor *Johs. Andenæs* (1) har i Tidsskrift for Rettsvitenskap gitt en kritisk vurdering af denne undersøkningen. Skolepsykolog *Thomas Siegsgaard* har foretatt en psykologisk undersøkning på en undergruppe av de 5000. Undersøkningen er avsluttet og vil foreligge med det første.*)

Materialet.

Ved å sammenlikne Sosialpsykiatrisk institutts kartotekkort over førstegangsinnleggelsener for psykoser i norske psykiatriske institusjoner med landssvikkartoteket — det s. k. Rikskartoteket — fant en at 219 psykotiske menn hadde vært medlemmer av NS. I denne første sammenlikning mellom de to kartoteker tok en også med tvilstilfeller, og en har så senere ved gransking av dokumentene brakt på det rene det endelige tall som etter våre undersøkinger viser seg å være 199. Dette tall gjelder landssvikere som hadde vært innlagt for første gang i norske psykiatriske institusjoner 1926—1940. I tiden 1941 til 1945 ble det i alt behandlet 59 psykotiske mannlige landssvikere.

Ved hjelp af Riksregistret over pasienter som er behandlet i psykiatriske sykehus for psykoser ble det beregnet hvor mange av de pasienter som hadde vært innlagt i årene 1926—1940 som i 1945 var utskrevet av sykehuset og fremdeles i live (11).

Hyppigheten pr. hundretusen av slike tidligere pasienter i rikets befolkning kan dermed beregnes for de forskjellige aldersgrupper og diagnoser. Hvis en så multipliserer disse hyppigheter med faktisk antall NS-medlemmer i tilsvarende aldersgrupper som var i live da rettsoppjøret tok til i 1945, kommer en frem til det antall av tidligere pasienter som vi ville funnet i NS-gruppen dersom sykkeligheten i denne gruppe var nøyaktig like stor som i befolkningen som helhet. Disse beregnede tall kan så sammenliknes med det antall tidligere psykiatriske pasienter som vi faktisk har funnet blant NS-medlemmerne. Den sykkelighet som er iaktatt kan så uttrykkes i prosent av den som er beregnet, slik at f. eks. et prosenttall på 200 vil bety at sykkeligheten i NS-gruppen for vedkommende sykdom var dobbelt så høy som i Norges befolkning som helhet. Tallene gjengis i tabell II.

Som det vil fremgå av tabell II er *hyppigheten av sinnslidelser for alle diagnostiske grupper større blant landssvikere enn blant normalbefolkningen unntatt de schizofrene og de oligofrene*. Særlig uttalt er overvekten i gruppen konstitusjonelle psykoser hvor antallet blant

*) Se nu også *Gunnar Mortensson's* artikkel i NTfK 1953, s. 2 ff: Psykiatrisk undersøkelse af mandlige landssvigere i Danmark (Redaktions note).

TABEL II.

Hypphigheten av tidligere sinnssyke pasienter i den alminnelige befolkning i Norge og i NS-gruppen etter psykiatrisk diagnose.

Diagnose	Antall tilfelle	Relativ hyppighet	
		i rikets befolkn.	i NS-gruppen
Schizofreni	78	100	93
Manisk-melankolsk sinnssykdom	27	100	114
Psychosis ex constitutione	53	100	250
Senile og arteriosclerotiske	4	100	196
Psykososer hos åndssvake	6	100	92
Epileptiske psykososer	4	100	167
Alkohol-psykososer	9	100	151
Paralysis generalis	13	100	122
Andre (organiske, symptomatiske etc.)..	11*)	100	130
Alle diagnoser	205	100	125

landssvikerne er over dobbelt så stort som en skulle ventet. Det har spesiell interesse at 18 i denne gruppen er paranoiske. Det er en utbredt oppfatning at det var mange av samfunnets misfornøyede, — de som hadde følt seg forbigått eller på annen måte følte seg urettferdig behandlet, — som sluttet opp om fiendens rekker når de så sin sjanse til revansje her. Det er jo også på forhånd rimelig å anta at de som føler seg forfulgt, og som kjenner seg utrygge i det normale samfunn kanskje nettopp vil søke til ekstreme politiske bevegelser, og det er sannsynlig at flere har nyttet medlemskapet som et våben i kampen mot innbilte fiender, — myndigheter, leger, foresatte m.fl. Som det vil fremgå av den senere kasuistikk, så er det tydelig at slike mekanismer i mange tilfeller har gjort seg gjeldende. Den andre gruppen som krever kommentarer, er gruppen høygradig intellektuelt inferiøre, de oligofrene. De pasienter i denne gruppe som blir behandlet i psykiatriske institusjoner er gjerne så dårlige at det er lite rimelig at de på noe tidspunkt kan ha hatt initiativ til noen politisk aktivitet overhodet. Det er derfor meget forståelig at en i denne gruppe finner færre landssvikere enn i normalbefolkningen. Det samme resonnement kan i noen grad gjøres gjeldende for de schizofrene. En rekke av disse pasienter, særlig de hebefrene, er så sløvet og initiativløse at det er helt urimelig å vente noen sosial aktivitet i denne gruppe. Det er derfor forbausende at en i dette materialet har funnet såvidt mange. Det viser seg, — som det vil fremgå av tabell III, — at alderen for innmeldelsen i NS varierer sterkt. Gjennomsnittsalderen er 43,3 år med en ganske stor spredning. Alderen må jo bli høy siden det gjelder pasienter som ble psykotiske

*) 6 pas. i denne gruppe var innlagt til rettspsykiatrisk observasjon og ble erklært „ikke sinnssyke“. De er derfor ikke tatt med i den senere bearbeiding av materialet.

så lang tid tilbake som i 1926. Det er viktigere å undersøke hvor lang tid det er gått fra pasienten ble utskrevet siste gang og til han meldte seg inn i NS. Flertallet av pasientene har meldt seg inn umiddelbart etter utskrivningen.

TABELL III.
Alder ved innmeldelsen i NS.

Alder	f
16—18	1
19—21	8
22—24	5
25—27	6
28—30	19
31—33	19
34—36	21
37—39	15
40—42	15
43—45	13
46—48	14
49—51	15
52—54	12
55—57	7
58—60	7
61—63	9
64—66	5
67—69	5
70—72	1
73—75	2
N = 199	
M = 43,3	
$\sigma = 12,9$	

TABELL IV.

Ekteskapelig status for 199 sinnslidende mannlige landssvikere.

Kategori	f	f i % av N
Gifte	78	39,2
Ugifte	106	53,3
Enkemenn	5	2,5
Separert	2	1,0
Fraskilt	8	4,0
199		100,0

TABELL V.

Utdanningsnivå for 199 sinnslidende mannlige landssvikere.

Nivå		f	f i % av N
I	Ufullstendig folkeskole.....	16	9,6
II	Folkeskole.....	56	33,5
III	Folkeskole + tilleggsutdanning.....	49	29,4
IV	Real- eller middelskole.....	4	2,4
V	Real- eller middelskole + tilleggsutdanning..	15	9,0
VI	Artium.....	7	4,2
VII	Artium + tilleggsutdanning.....	9	5,4
VIII	Universitetsutdanning.....	11	6,5
		N = 167	100,0
Intet opplyst om utdanning.....		32	

Sammenhengen mellom sinnslidelsen og landssvikhistorien.

a. *Syndrom med nedsatt intelligens og landssvik.* Som tidligere nevnt vil de anstaltsbehandlede åndssvake ofte være pasienter som ikke er i stand til å vise noe initiativ på det politiske området. Vi skal imidlertid huske på at de åndssvake som er behandlet i sinnssykehus — det er åndssvake som i tillegg til sin intellektuelle inferioritet har utviklet en psykose. Det er derfor forståelig at endel av disse kan bli et lett bytte for den nazistiske propaganda. Blant de 6 oligofrene i vårt materiale er der sammenheng mellom sinnslidelsen og landssvikhistorien i 2 tilfelle. Karakteristisk er følgende sykehistorie:

18 år gammel ved innmeldelsen. Foreldre omstreifere. Yngst av 10 søsken. Atskillig belastning med oligofreni i slekten. Små evner, trivdes dårlig på skolen. Klarte seg bedre i gårdsarbeide. Ble prepsykotisk karakterisert som egen og vanskelig, kranglet med kameratene, oppsetsig. Hadde sterke affektutbrudd og truet omgivelsene på livet. Av den grunn ble han anbragt i institusjon, — var vanskelig og kranglete. Senere mer naiv, troskyldig og barnslig, — kunne bli så sint at han ikke visste hva han gjorde. Han var doven, nasket endel, men ble under oppholdet mer moden etterhvert. I asyltiden kom han tilfeldigvis bort i endel Nazi-propaganda og han ble svært begeistret for NS og tyskere. Han ville gå i krigen og kjempe for tyskerne og fedrelandet. Han hadde ingen dypere politisk forståelse. En hadde inntrykk av at det var uniformen og det spennende mannfolkliiv som trakk ham.

På spm. mente han at han nok med noen øvelse skulle kunne redde seg unna granater og kuler. Han håpet at tyskerne ville vinne krigen fordi han mente alt ville bli så meget bedre da, men han hadde ingen adekvate argumenter for dette.

Pasienten er i sitt resonnement utpreget barnslig, overflatisk og kritikkøss. Han ble utskrevet til privatpleie og herfra er det han forsøker å melde seg inn i NS. Søknaden ble imidlertid avslått, og han hører til de rett mange tilfelle da NS-organisasjonen ikke fant å kunne ta imot sjelelig syke mennesker.

b. *Det hysteriske syndrom.* Med sitt umodne følelsesliv hvor affektabilitet og manglende evne til intellektuell kontroll over mer primitive reaksjonstendenser er fremtredende, kunne en tenke seg at hysterikerne ville spille en betydelig rolle i et kriminologisk materiale. Det er imidlertid en vanlig erfaring i rettspsykiatri at de rene hysterier ikke har noen særlig betydning (7). Hysteriforme reaksjonstendenser finner en ofte, men da gjerne i sammenheng med andre psykopatologiske trekk som dominerer bildet. Ved denne landssvikundersøkningen har en gjort densamme erfaring. I hele materialet er det 7): 4 % tilfelle av konstitusjonell psykose av hysterisk art. Bare i den ene av disse er det noen sammenheng mellom sinnslidelsen og landssviket.

c. *Det depressive syndrom.* Kriminologisk sett kan en ikke si at de sinnslidelser hvor det depressive syndrom dominerer, spiller noen betydelig rolle. I dette materialet har depressive tilstander praktisk talt ikke noen kriminogen betydning. Det har forekommet depressive tilstander hos 16 av våre pasienter. En skal i denne forbindelse huske på at det er meget få hvor det er noen sammenheng mellom sinnslidelsen, den depressive tilstand, og innmeldelsen i NS. En merker seg at det for denne gruppe ofte er gått svært lang tid mellom sinnslidelsen og den politiske aktivitet under krigen. Mens gjennomsnittstiden fra siste sykehusutskrivning for det øvrige materialet og til innmeldelsen i NS er under 5 år, så er gjennomsnittstiden for denne gruppe 7 år, og hele 5 av de 16 tilfelle melder sig inn i NS over 10 år etter at de er utskrevet fra sykehus siste gang. På den annen side kan en tenke seg at endel av de depressive tilhører en gruppe mennesker som konstitusjonelt har tilbøyelighet til å være utadvendte, interesserte og samfunnsvåkne mennesker, men også med tendens til svingninger på det emosjonelle området. Det er derfor ikke noe urimelig i at en finner øket politisk aktivitet hos en slik pasientgruppe. Årsaken ligger vel da i den basale personlighetsstruktur, som i en fase gir seg utslag i sinnslidelser av depressiv type, og i en annen fase gir seg utslag i utadvendt politisk interesse. Bare i et tilfelle synes det å være en viss sammenheng mellom den depressive tilstand og den politiske aktivitet.

d. *Det ekscitative syndrom.* Den hevede sinnsstemning er gjerne forbundet med øket aktivitet og nedsatt kritisk sans. Det er en vanlig

erfaring at denne tilstand spiller større kriminogen rolle enn depresjonen. I vårt materiale har 13 pasienter hatt hypomane perioder, og i 4 tilfelle synes det å være nokså direkte sammenheng mellom denne sinnstilstand og innmeldelsen i NS. Det er også et karakteristisk trekk at disse hypomane stort sett har vært noe mer aktive i bevegelsen enn de andre. Også for denne gruppen gjelder det at pasientene tilhører en formkrets som har konstitusjonell tilbøyelighet til stemningssvingninger og hvor det er denne konstitusjonelle tilbøyelighet som kanskje forklarer den hyperaktivitet som førte dem i kontakt med NS-politikken.

32 år gammel ved innmeldelsen. Ingen slektsbelastning. Middels økonomi, godt hjem. Jevnt flink på skolen, embetseksamen, middels resultat. Forskjellige kortvarige arbeider — mindre stabil. Har hatt sterke drifter, men p. g. a. religiøs innstilling bare onani, ikke coitus. God legemlig helse. Endel abus. Ingen tidligere kriminalitet. Prepsykotisk hevet sinnsstemning, noe nærtagende, endel retthaverisk. Psykiske traumata. Innlagt i psykiatrisk institusjon. Bildet her manifornt. Etter utskrivningen vanskeligheter med arbeid. Innmeldt i NS 1941. Deltok ivrig i møter og var også lagleder for en faglig NS-gruppe. Angiveri.

Det synes som om pasienten kom bort i NS-bevegelsen i en hypoman fase, og at således hans kritiske sans og vurderingsevne har vært mindre god. Den rastløse hyperaktivitet på et lavere plan som hans virksomhet i NS bærer preg av er vel sannsynligvis også forårsaket av hans særegne sinnstilstand. Det synes rimelig å anta at hans sinnslidelse både har hatt en viss kriminogen og kriminoplastisk betydning.

e. Det paranoiske og paranoide syndrom. I vanlig rettspsykiatrisk praksis spiller de paranoiske og paranoide tilstander en viss rolle som kriminalitetsbefordrende faktorer. Blant de schizofrene vil det svært hyppig være de paranoide som begår forbrytelser. Schizofrene pasienter pleier ofte, — særlig i initialfasen av sinnslidelsen, — å ha uroturer da de kan begå voldshandlinger. De schizofrene forbrytelser faller i flere grupper. Til de mer interessante hører de alvorligere forbrytelser, og vår kriminalhistorie byr på flere eksempler hvor den paranoide schizofrene har begått drap direkte betinget av sin sinnslidelse. Den paranoides voldsforbrytelser faller gjerne i to grupper. Den første gruppen omfatter de som går til motforholdsregler mot sine innbille fiender. Tildels kan disse motforholdsregler være av ganske voldsom art og leder ikke rent sjelden til drapsforbrytelser. I tidsrommet 1930 t. o. m. 1949 er det således 28 drapsmenn som ble erklært sinnssyke. Av disse var 18 (64 %) schizofrene. Majoriteten av de sinnssyke som begår drapsforbrytelser er altså schizofrene. I et annet arbeide vil forf. nærmere gjøre rede for disse forhold. En annen gruppe av paranoide schizofrene er de som begår forbrytelser fordi de blir beordret til det av „høyere makter“. De mener seg å være redskap for Gud og utfører på hans befaling — gjerne direkte påbudt ad hallusinatorisk vei — forskjellige oppgaver.

Blant landssvikerne i vårt materiale inntar de paranoide og paranoiske reaksjonsformer en rett bred plass. I hele materialet av 199 sinnslidende landssvikere har 60 vist paranoiske eller paranoide reaksjonstendenser. Dette er altså den gruppen som er størst blant de sinnslidende landssvikere. Hvis en analyserer materialet, så finner en at reaksjonene faller i flere grupper. Vi har på den ene side den aktivt pågående kverulerende type som mener seg forbigått, tilsidesatt, litt missforstått og på denne bakgrunn utvikler en noe gnaven, dysforisk holdning til sine omgivelser. Han ser i den nye revolusjonære bevegelse et middel til å fremme personlige interesser og melder seg inn. Et par eksempler:

52 år gammel ved innmeldelsen. Ingen arvelig belastning. Nr. 2 av 5 søsken. Stemor fra småbarnsalderen. Godt forhold og god økonomi i hjemmet. Flink på skolen. Senere forretningsmann. Var flittig, nevenyttig og hendig. Tok ut flere gode patenter. Tjente godt, la seg opp formue. Tapte på spekulasjoner. Gikk konkurs — fikk økonomiske bekymringer. Giftet sig, fikk flere barn — godt forhold. Endel alkoholmisbruk på reiser i utlandet. Ingen asosial atferd i form av kriminalitet. Prepsykotisk skildres han som en ivrig, utadventt aktiv forretningsmann med mange biinteresser. Utvikler etterhvert paranoiske forestillinger om hustruens utroskap. Mener seg forbigått ved bestemte anledninger, synes at hans sak blir urettferdig behandlet og utvikler etterhvert et heller massivt paranoisk vrangsystem. Han har vært medlem av NS fra før krigen og blir stående som medlem. Fra 1943 blir han aktiv i partiet — får flere tillitsverv. Han benytter seg nu av sitt medlemskap til å forsøke å få tatt opp tidligere saker, — det gjelder f. eks. oppgjøret i forbindelse med hans konkursbo flere år tidligere m. m. Han skriver en rekke breve til myndighetene for å fremme sine interesser i denne forbindelse.

Vi har også eksempler på at paranoikere melder seg inn for å fremme rett beskjedne personlige interesser. Neste tilfelle:

66 år gammel ved innmeldelsen. Ingen belastning i slekten. Gjennomgår vanlig folkeskole — klarer den bra. Arbeider dyktig og interessert som gårdbruker og klarer seg godt i sitt arbeid. Naboene regner ham for å være en ærekjær og noe sårbar person med utpreget egenvilje. Han kan til tider være trassig, tverr og påståelig. Etter en somatisk lidelse blir hans arbeidsevne ned-satt. Han får dårlig humør, blir bitter og utvikler sjalusiforestillinger overfor hustruen. Han kunne tildels komme med grove beskyldninger mot henne og var voldsom, slik at hun til slutt reiste fra ham. I forbindelse med dette utvikler han paranoiske forestillinger, mener at de som ordnet skiftet strebet ham etter livet og ville ha ham ødelagt for alltid. Han skrev plakater hvor han med navns nevning kom med en rekke tildels graverende injurier, og ville forfølge saken helt til siste instans. Kom med trus-

ler, og ble i den forbindelse arrestert og rettspsykiatrisk observert. Han ble sikret i asyl, men da sikringstiden utløp under krigen ble han utskrevet. Han meldte seg inn i NS. På forespørsel forteller han at det gjorde han for å få lov til å beholde radio, — noe som han mente at han trengte til trøst og hygge på sine gamle dager. Han har sikkert ikke vært politisk overbevist, og synes etterhvert at forholdene i partiet ble slik at han ikke kunne stå der lenger, og han meldte seg selv ut av partiet i 1943. Da sinnsykeerklæringen ikke var opphevet, så ble saken mot ham henlagt.

I dette tilfelle dreier det seg altså om en kverulantparanoia med forfølgelsesforestillinger, som åpent tilstår at han melder seg inn for å oppnå et nokså beskjedent gode, nemlig en radio. Mer interessante er de tilfeller hvor pasienten føler seg så forfulgt at han må søke beskyttelse i den fiendtlige organisasjon — det vil altså si hos tyskerne eller NS:

65 år gammel ved innmeldelsen. Pasienten har vokset opp i et „broken-home“ idet moren døde da pas. var ganske liten og faren hadde slikt arbeid at han sjelden var hjemme. Pas. gikk på skole på hjemstedet og var flink, — utdannet seg som håndverker og arbeidet flere steder. Sier selv at han var rastløs og ikke fant seg tilrette noe sted. Begynte derfor tidlig å reise, gikk på bommen og loffet omkring dels innenlands og dels utenlands. I midten av 30-årene begynte han å føle seg forfulgt av det han kalte „en amerikansk-jødisk gangsterbande“. Det er karakteristisk at han mente disse jøder ikke hadde adgang til Tyskland, og derfor reiste han i 1936 dit hvor han tok arbeid og klarte det ganske bra en tid. Han utviklet imidlertid også her vrangforestillinger, mente seg forfulgt som spion, — og da han ble hjemsendt p. g. a. sin sykdom, så mente han det var fordi han ble oppfattet som spion. Han ble innlagt i psykiatrisk institusjon og røbet her at han lenge hadde hatt paranoide vrangforestillinger. Ble etterhvert bedre og utskrevet før krigen kom til Norge. I slutten av 1940 melder han seg inn i NS, og han forklarer selv at årsaken var at han var på nippet til at bli likvidert som spion. Folk mente at han var tysker (fordi han tidligere hadde oppholdt seg i Tyskland) og han syntes det var sikrest å søke beskyttelse i en tyskvenlig organisasjon som NS. Det bør tilføyes at hans redsel for å bli likvidert var helt ugrunnet.

Og i neste tilfelle er sammenhengen mellom forfølgelsesidéene og innmeldelsen i NS ganske klar:

51 år gammel ved innmeldelsen. En søster av pasienten død i sinnssykehus. Det er intet spesielt opplyst om hans hjem og hans skolegang, men han skulle være normalt utviklet og ha vanlige evner. Arbeidet en tid etter konfirmasjonen som underord-

net i offentlig etat. Han gifter seg og får 4 barn. Prepsykotisk karakteriseres han som litt mistenksom, blir nokså lett fornærmet og støtt, men stort sett er det intet påfallende ved ham før han noen år før innleggelsen mener seg forfulgt av kommunistene. Han mener også at hustruen er etter ham og vil ham til livs. Disse symptomene ble etterhvert mer markerte, og han måtte innlegges fordi han ble mer og mer truende overfor hustruen. Han forteller ved innleggelsen hvorledes han blir sjikanert av sin familie som er kommunister og som følgelig er etter ham. Han utskrives og melder seg umiddelbart etter inn i NS for å søke beskyttelse mot den kommunistiske forfølgelse som han mener seg være utsatt for. Som medlem i NS er han hyperaktiv og strever for å få arbeide for tyskerne. Det er liten grunn til å tro at han gjorde dette for vinnings skyld, men han benyttet sitt medlemskap til å angi forskjellige personlige fiender som han mente spilte en rolle i det komplott som var dannet mot ham. Dette antok etterhvert slike former at han ble strøket som medlem av NS.

Tilfellet er et karakteristisk eksempel på den paranoiske reaksjon. Vrangforestillinger og forfølgelse driver ham til medlemskapet. Han har neppe hatt noen politisk innsikt. Han er også et eksempel på at „Nasjonal Samling“ ikke tålte alt, men strøk medlemmer som de mente kunne skade bevegelsen.

f. *Sammensatte syndromer.* I vårt materiale er schizofreniene den største gruppen med hele 79 pasienter. Fordelingen innenfor denne gruppen er noe særpreget idet 42 av de 79 pasientene er paranoide, 6 er katatone og 31 frembyr mer eller mindre karakteristiske bilder av schizofrenia simplex eller hebefren schizofreni. Som tidligere anført så må en karakterisere den „motivløse“ voldsforbrytelse som en av de typiske, asosiale schizofrene reaksjoner. Denne reaksjonsform finner en hyppigst hos de paranoide. Hos pasienter hvor spaltningstendensen setter inn tidligere enn i denne gruppe — som f. eks. hos de hebefrene — finner en gjerne andre former for kriminalitet. På det lave sosiale plan som disse pasienter ofte befinner seg, ser en svært hyppig overtredelser av løsgjengerloven, leilighetstyverier, og hos kvinner utglidning i prostitusjon o. l. Det er derfor forbausende at vi finner såvidt mange hebefrene pasienter blant landssvikerne. En ville på forhånd ha ventet seg svært få av denne gruppe pasienter, idet de hebefrene sjelden har initiativ nok til noen særlig sosial aktivitet. I dette materiale er der sjelden noen sammenheng mellom den hebefrene tilstand og innmeldelsen i NS. Ofte synes motivering hos disse pasienter å være nokså tilfeldig. De er glidd inn i det uten at motforestillinger har fått anledning til å gjøre seg gjeldende. I enkelte tilfelle synes begrunnelsen for NS-medlemskapet skruet og eiendommelig. Det gjelder f. eks. pasienten som er ganske godt restituert etter å ha gjennom-

løpet en schizofren psykose. På tiden for innmeldelsen i NS karakteriseres han best som en defekthelbredet schizofren, hvor enkelte schizoide komponenter dominerer personlighetsstrukturen. Som forklaring på sin innmeldelse forteller han at han ble så støtt over all banningen i Frihetssenderen, at han syntes han burde foreta sig noe. I medlemskapet var han ellers helt passiv. Et annet eksempel:

21 år gammel ved innmeldelsen. Sterk belastning på farssiden. Moren intellektuelt inferiør. Trangt barndomshjem. Pas. enebarn, bortskjemt. Ingen markerte nevropate trekk i barneårene. Klarte seg dårlig på skolen. Var vanskelig, fåmælt, stille og ensom — hadde ingen venner. 17 år gammel satt til arbeid. Klarte dette dårlig og fikk sinneturer. Særlig var disse rettet mot moren. Innlagt i psykiatrisk institusjon flere ganger, — dels under diagnosen schizoid psykopat, dels under diagnosen schizofreni, hebefren form.

Denne pasienten med sine nedsatte åndsevner hadde vanskelig for å klare seg både på skolen og senere i arbeidslivet. Som følge av sin fiasko her, hadde han også vanskeligheter med å etablere sosiale kontakter. Han ble i prepuberteten isolert av sine kamerater og har siden overhodet ikke hatt evne til å få kontakt med andre mennesker, selv i en utilpasset form. I arbeidet er han ustadig, vanskelig, — og når han ikke klarer det han blir satt til, får han sinnetokter. Fra psykologisk synsvinkel er det rimelig å se på ham som en minusvariant som var predisponert for den sosiale utglidning som landssviket representerer. I tillegg til sin emosjonelle forstyrrelse er han også intellektuelt i underkant, — ser ikke konsekvensene av sine handlinger, dårlig integrert som han er, blir han et lett bytte for nazipropagandaen. I NS var han medlem fra 1941, — han meldte seg aktivt til Hirten og var også med i vaktbataljonen.

Sammensatte syndromer. Forts. Forstyrrelser i behovs- og motiveringsprocessenes sfære. (Holdningsløse, viljesvake).

Av tabell II fremgår det at vi finner overvekten av sinnslidelser blant landssvikerne i gruppen konstitusjonelle psykoser. Flertallet av disse er av paranoisk form, men en rekke byr også på mer sammensatte kliniske bilder. Det forekommer tilfeller hvor hypertyme drag, manglende evne til intellektuell kontroll, perioder med dysfori m. m., er mest fremtredende. Hos flere pasienter finner en i tillegg til dette forstyrrelser i behovs- og motiveringssfæren. De er hva en pleier å kalle psykopater. Det er ikke alltid noen direkte sammenheng mellom den psykotiske fase hos disse pasienter og deres innmeldelse i NS, men i flere tilfeller er det åpenbart at deres sjelelige egenart har virket som en kriminoplastisk faktor i deres landssvik. Den økete ego-sentrering, som er et av de mer utfalte drag hos disse pasienter, kommer tydelig fram i flere av landssvikhistoriene.

37 år gammel ved innmeldelsen. Faren epilepsi, ellers frisk slekt. Nr. 4 av 5 søsken. Alminnelig hjem. Folkeskole og handels-skole — klarte seg bra. Ble ansatt ved kontor og har gjennom en årrekke arbeidet seg oppover gjennom alle avdelinger. Gift — konen vanskelig. Mindre vellykket ekteskap. Har ikke misbrukt alkohol og har aldri vært i konflikt med straffeloven. Prepsykologisk karakteriseres han dels ved iherdig målrettet atferd, en lett subparanoisk holdning til omgivelsene, og en betydelig forhøyet selvfølelse. 27 år gammel merker hans venner markert øking av hans storhetsforestillinger. Dette glir over, men kommer igjen 6 år senere, og er da så massivt at det leder till innleggelse i psykiatrisk institusjon. Under oppholdet sanset, klar, korrekt, — livlig mimikk og gester, noe overkompenserende, bestemt og med sterkt øket selvfølelse. Etterhvert bedring. Utskrevet som ikke ss.

Etter utskrivningen fra sykehuset følte denne pasienten seg ensom, og var p. g. a. sitt opphold i sinnssykehus tilbakeholdende med å oppsøke sine gamle bekjente. Hans familievansker øker, det blir skilsmisse og han har problemer med å få ordnet foreldremyndighet over barnet. Slik er situasjonen for ham da han i 1940 etter Terbovens tale melder seg inn i NS. Han var ganske aktiv og hadde flere tillitsverv i partiet. Karakteristisk er hans tre angiverier. Disse er ikke på noen måte diktert av politiske hensyn, men gjelder personlige uvenner. Pasienten ble ekskludert av partiet. Det dreier seg vel her om en mann som opprinnelig har en avvikende personlighet. Han gjennomgår en psykose og får etter dette, post eller propter, atskillige kontaktvansker og kommer i en sterk sjelelig spenningstilstand. I denne situasjon var han et lett bytte for propaganda. I hans senere aktivitet er politiske hensyn karakteristisk nok underordnet de personlige. Et eksempel til:

37 år gammel ved innmeldelsen. Faren narkoman, moren nervøs. Hjemmet preget av dette. Mindre flink på skolen. Ustadig i arbeidet. Misbruk av alkohol fra 16 års alderen. Flere ganger straffet for bedrageri. En utpreget psykopat som tidlig viser avvikende trekk. Han stampet sin fars dress og drakk opp pengene. Inviterte venner på rangel og lot moren, — som satt med en minimal pensjon, — betale regningen. Da slike begivenheter tok overhånd ble han til slutt innlagt i psykiatrisk institusjon. I sykehuset er han tilpasningsdyktig og utskrives etter relativt kort tid som ikke ss.

Pasienten meldte seg inn i NS i 1940. Han skaffet seg endel arbeid ved hjelp av partiet, men var politisk helt passiv. Møtte aldri på møter og tok heller ikke på seg oppgaver som var besværlige for ham selv. Da hans kriminalitet ble oppdaget, tok NS-ledelsen opp spørsmålet om eksklusjon. De fant at hans kriminalitet alene ikke var nok grunnlag for stryking, men dette sammenholdt med hans passivitet ble for mye for NS og han ble strøket av partiet.

Det dreier seg i dette tilfelle om en konstitusjonelt inferiør som fra tidlige barneår viser avvikende karaktertrekk med tydelige asosiale

drag. Med denne personlighetsutrustning kan en ikke vente noen dybere politisk forståelse hos pasienten. Han glir viljeløst med der hvor det i øyeblikket byr seg en fordel for ham. Hans manglende interesse for annet enn rent personlige fordeler får også partiet til å ta avstand fra ham.

Drøfting og konklusjoner:

I forbindelse med den analyse som en nettopp har gitt reiser det seg et viktig spørsmål. Det er et interessant faktum at frekvensen av anstaltbehandlede psykotikere er betydelig større blant landssvikere enn i normalbefolkningen. På den annen side må det sies å være tvilsomt om en på grunnlag av nevnte faktum kan trekke konklusjoner dels om den politiske bevegelse som sådan, og dels om de nasjonalsosialister som ikke var sinnslidende. I denne sammenheng skal en i første rekke være oppmerksom på at den foreliggende undersøkning bare omfatter landssvikere som tidligere har vært behandlet for psykoser. Når en i denne gruppe, — hvor en på forhånd ville ventet seg liten politisk aktivitet, — finner så stor overvekt som vist, så er det en rimelig slutning at det blant landssvikerne også fantes betydelig overvekt i frekvensen av lettere sinnslidelser som ikke har krevet anstaltbehandling.

Etter forf.'s mening er det en interessant parallell mellom den store hyppighet av paranoisk-paranoide pasienter i materialet og lignende trekk i den nasjonalsosialistiske lære. En må vel ha lov til, — hvis en et øyeblikk overfører den medisinske psykologis terminologi på politiske forhold, — å karakterisere den tyske utenrikspolitikk i Hitler-tiden som paranoisk farget. Det ville være ensidig psykologisering å se bort fra de politiske og økonomiske faktorer som gjør en slik holdning hos tyskerne forståelig. Men også psykologiske faktorer har vært virk-somme. Det nasjonalsosialistiske Tyskland innrømmer aldri sine svakheter. Utsettes det for kritikk, tas denne praktisk talt aldri til følge, men på samme måte som den paranoiske psykopat, så projiserer Det tredje rike sporadiske tilløp til skyldfølelse, — feilen ligger hos de andre. Et af de mest karakteristiske drag ved nazistenes holdning overfor demokratiet var nettopp av en slik subparanoisk, lett projiserende art. Som *Ronald Fangen* (5) i en artikkel om nasjonalsosialismen så treffende uttrykker det, så er det få ting nazistene har så god greie på som alle de feil de demokratiske stater har begått i tidens løp. Med flammende moralsk indignasjon blir demokratiens synderegister gjen-nomgått hver gang utlandet har gitt uttrykk for skepsis overfor nazis-men. Også i den nasjonalsosialistiske ideologi finner en slike trekk. En av de mange psykologiske årsaker til antisemittisme må vel søkes i den omstendighet at mennesker trenger en syndebukk. På denne projiserer de så årsaken til mange av de feil de selv begår. Det er i denne forbindelse av en viss interesse at Føreren selv var en mann med paranoiske tendenser og vage persekutoriske forestillinger. Hitler var sikkert en meget sammensatt personlighet, og på grunnlag av de opplysninger som er samlet om ham (8, 9), er det rimelig å anta at han var en psykopatisk personlighet som muligens i perioder har vært

psykotisk. Ved siden av det nevnte paranoiske trekk hos ham, så var han sterkt selvhøvdende og hadde dessuten en temmelig markert hysterisk komponent. Det synes således sikkert at han hadde nervøst betinget magebesvær, og i krigens senere år utviklet han en paralys av den ene armen uten noe påviselig organisk grunnlag for dette. Det er også sannsynlig at Hitler etterhvert utviklet lettere Messiasforestillinger. Det synes å fremgå av beretningene om ham at han virkelig følte seg kallet til å frelse Tyskland. Det er vel sannsynlig at han i flere av sine militære disposisjoner stolte mere på sin inspirasjon og overnaturlige forutseenhet, enn på fagmilitær innsikt.

Disse særtrekk både hos Føreren selv, ved selve partiet og hos en stor gruppe av medlemmene her i Norge, tillater ikke at en trekker slutninger om *alle* partifellene. Fra psykologisk synsvinkel ligger det likevel nær å anta at en bevegelse hvor bestemte psykopatologiske trekk synes å være fremtredende, har tiltrekningskraft overfor bestemte grupper mennesker. Denne gruppe er stort sett normal i psykiatrisk henseende, men likevel har den følt seg tiltrukket av en politisk bevegelse med temmelig markerte patologiske drag. Det er vel derfor en holdbar konklusjon at det også hos de presumtivt normale nasjonalsosialister må ha vært en personlig årsak til den omstendighet at en slik politisk bevegelse vant gehør hos dem. Det er imidlertid et åpent spørsmål om dette bare gjelder nasjonalsosialister. Klinisk erfaring synes å vise at det er avvikende og særpregede naturer som svært ofte søker til ekstreme politiske eller religiøse organisasjoner i håp om der å finne en løsning på personlige problemer.

LITTERATUR:

1. *Andenæs, Johs.*: Anmeldelse av Karl O. Christiansen: „Mandlige landssvigere i Danmark under besættelsen. Tidsskrift for rettsvitenskap, Oslo 1951.
2. *Bratt-Østergaard, Nancy*: Rorschachtests von dänischen Landesverrätern. Rorschachiana. Heft III, Bern 1950.
3. *Christiansen, Karl O.*: Mandlige landssvigere i Danmark under besættelsen. Kbh. 1950.
4. *Christiansen, Karl O.*: Landssvigerproblemet i Belgien. Anmeldelse af artikler i „Revue de droit pénal et de criminologie“. Nordisk tidsskrift for strafferett 1948.
5. *Fangen, Ronald*: Kristendommen og vår tid. Oslo 1938.
6. *Frøshaug, Harald*: The young „patriots“. Report on the eighth congress of Scandinavian psychiatrists. Acta psychiatrica et neurologica. Kbh. 1947.
7. *Helweg, Hjalmar*: Den retslige Psykiatri. Kbh. 1939.
8. *Helweg, Hjalmar*: Adolf Hitlers mentalitet. Nordisk tidsskrift for strafferett 1948.
9. *Kelley, Douglas M.*: 22 cells in Nuremberg. N. Y. 1947.
10. *Rasmussen, Augusta*: Det intellektuelle nivå hos 310 tyskertøser. Nordisk psykiatrisk medlemsblad, Bind I, Kbh. 1948.
11. *Ødegård, Ørnulv*: The incidence of mental disorder among the Norwegian quislings. Report on the eighth congress of Scandinavian psychiatrists. Acta psychiatrica et neurologica, Kbh. 1947.
12. *Ødegård, Ørnulv*: Yrkesfordeling blant sinnssyke. Muntlig meddelelse av forfatteren.